

Seier gjennom nederlag

Hilde Vinje

Hilde Vinje er doktorgradsstipendiat i filosofi ved Institutt for filosofi, idé-, kunsthistorie og klassiske språk, Universitetet i Oslo. Hun skriver avhandling om sammenhengen mellom lykke og tid i antikkens filosofi.

hilde.vinje@ifikk.uio.no

SAMMENDRAG

Dette er en bearbejdet versjon av essayet «Seier gjennom nederlag: En kritikk av det tragiske hos Zapffe og dets betydning for menneskelig forplantning», som vant Zapffeprisen 2017. I «Den sidste Messias» og *Om det tragiske* tar Peter Wessel Zapffe til orde for et forplantningsopphør, fordi meningen med livet ikke er å finne og tilværelsen på sitt beste blir tragisk. Teorien har blitt kritisert for å anta at meningen med livet må rettferdiggjøres av ytre forhold og implisitt krever en evig kjede av begrunnelser. I dette essayet argumenterer jeg for at problemet kan unngås ved å revidere definisjonen av det tragiske. Nærmere bestemt forsøker jeg å vise at det tragiske, slik Zapffe legger opp til det, ikke er et rent nederlag, men en seier som kun kan vinnes gjennom nederlag. Det tragiske frarøver dermed ikke mennesket en overordnet livsmening fullstendig, men leder til en innsikt om at en livsmening kan oppnås gjennom opplevelsen av det tragiske. Revideringen får konsekvenser for Zapffes antinatalisme, fordi muligheten av en tragisk livsmening ikke lenger nødvendiggjør et forplantningsopphør. Endringen fører samtidig ikke til noen oppfordring til forplantning, men konfronterer oss med følgende spørsmål: Vil man bringe nytt liv til verden, når livets høyeste mening ligger i det tragiske?

Nøkkelord:

Zapffe, tragedie, mening, Næss, forplantning, antinatalisme

ABSTRACT

This paper is a revised version of the essay that won the Zapffe Prize in 2017.

In «The Last Messiah» and *On the tragic*, Peter Wessel Zapffe suggests that humankind should cease to reproduce, as the meaning of life cannot be found and human life at its best is tragic. The theory has been criticized for assuming that the meaning of life must be explained by an external cause and implicitly asks for an infinite causal chain. In this paper, I argue that it is possible to escape this critique by adding a new element to the definition of the tragic: namely, the insight that the tragic cannot come into existence if the subject

does not demonstrate its greatness. Precisely because a human, on Zapffe's understanding, must prove its brilliance if tragedy is to arise, I argue that the tragic cannot be devoid of meaning. In contrast, the individual seems to be provided with a tragic meaning of life, rather than being deprived of it. Furthermore, the new definition of the tragic affects Zapffe's antinatalism, because a tragic meaning of life does not necessitate that humankind should cease to reproduce. Yet the definition does not suggest that humans should reproduce either. Instead, it confronts us with the following question: Should one bring new life into the world, when the meaning of life only can be found in the tragic?

Keywords:

Zapffe, tragedy, meaning, Næss, reproduction, antinatalism

Hvorvidt et menneskelig liv i seg selv er ønskelig, et rent potensial til så vel lykke som ulykke, eller bare beklagelig, er et spørsmål som ikke kan besvares uten å ta stilling til livets mulige mening. Peter Wessel Zapffes kjente ord kommer med et umiskjennelig preg av en eksistensiell pessimisme som fremfor alt beklager den menneskelige eksistensen: «Kjend eder selv – vær ufrugtbare og la jorden bli stille efter Eder» (1997, s. 51). Det intellektuelt redelige mennesket, hevder Zapffe, er dømt til å mislykkes i sin søken etter mening med livet, fordi en slik mening ikke er tilgjengelig for oss. Lidelsen som er knyttet til den påfølgende meningsløsheten som oppstår får Zapffe til å konkludere med at menneskelivet ikke er verdt å videreføre og at arten over tid burde dø ut.

Gjør Zapffe rett i å avvise menneskelig forplantning på bakgrunn av ideen om tilværelsens tragikk? Er et rent eksistensielt nederlag det eneste et redelig menneske kan oppnå? I dette essayet tar jeg for meg definisjonen av det tragiske, som ligger til grunn for Zapffes oppfordring til forplantningsopphør. Jeg argumenterer for at konstruksjonen av det tragiske forløpet bør tilføres et ytterligere element for å kunne reddes fra Arne Næss' kritikk av det manglende skillet mellom mening *i* livet og mening *med* livet: nemlig vissheten om at det tragiske ikke er et nederlag alene, men en seier som kun kan vinnes gjennom nederlag. Dette innebærer at en overordnet livsmening likevel ikke går tapt og at en paradoksalt form for livsmening er mulig, dog kun gjennom det tragiske. Dette gjør det ikke uholdbart å sette barn til verden fra et eksistensielt synspunkt, men konfronterer oss med følgende spørsmål: Vil man sette barn til en verden, hvor det høyeste man kan oppnå er et tragisk fall?

Essayet har følgende struktur: I del I gir jeg en kritisk lesning av Zapffes avvising av livsmeningen («meningen med livet»). Jeg gjennomgår først hans definisjon av det tragiske med utgangspunkt i menneskets tilværelse, som senere blir foranledningen til hans konklusjon om forplantningsopphør. Videre trekker jeg inn Næss' kritikk av skillet mellom autotelisk og heterotelisk meningsaspekt, og forklarer hvordan han avslører en svakhet i Zapffes begrepsapparat. Deretter argumenterer jeg for at behovet for å finne en overordnet livsmening fremdeles består etter Næss' kritikk, selv om Zapffes begreper om heterotelisk og autotelisk meningsaspekt fører til interne motsetninger i hans egen teori og Næss hevder livsmening kan oppnås på bakgrunn av mening *i* livet. Dette er likevel ikke nok for å redde et menneske fra dets eksistensielle problem, argumenterer jeg: Selv om livet ikke er meningsløst, kan det heller aldri bli meningsfylt så lenge meningen er bundet til fragmen-

terte aktiviteter. Vi trenger en overordnet livsmening, nettopp fordi den tilfører et høyere lag av mening til alle de enkelte aktiviteter som livet består av.

I del II foreslår jeg en revidering av Zapffes tragedieteori, som sikter mot både å oppheve den filosofiske motsigelsen Næss kritiserer ham for og å gjenreise det tragiske som helt sentralt i menneskets tilværelse. Nærmere bestemt argumenterer jeg for at Zapffes konstruksjon av det tragiske forløpet bør tilføres et avsluttende element, som inntreffer etter at det intellektuelt redelige mennesket har tatt meningsløsheten innover seg: vissheten om at det tragiske umulig kan være et nederlag, slik Zapffe har lagt opp til det, men heller blir en seier som kun kan vinnes gjennom nederlag. Tillegget medfører at det tragiske ikke blotter livet for en overordnet mening, slik Zapffe selv hevder, men derimot tilfører livet en tragisk fylde som tar livsmeningens plass.

I del III anvender jeg reformuleringen av det tragiske på menneskets forplantning, og argumenterer for at reproduksjon ikke lenger kan avvises på bakgrunn av det tragiske. Samtidig tvinges enhver intellektuelt redelig person til å ta i betraktning at livsmening kun finnes i det tragiske, noe som konfronterer den enkelte med spørsmålet om man ønsker å sette sine eventuelle etterkommere i samme situasjon som en selv: en situasjon hvor man erkjenner at det menneskelige livet på sitt beste er tragisk.

I. ZAPFFES AVVISNING AV LIVSMENINGEN

I denne delen argumenterer jeg for at det intellektuelt redelige mennesket ikke kan slå seg til ro med mening *i* livet, selv om Zapffes beskrivelse av meningen *med* livet som en heterotelisk form for mening rammes av Næss' kritikk. I første delseksjon (a. «Autotelisk og heterotelisk meningsaspekt») redegjør jeg for hvordan Zapffe kommer frem til konklusjonen om at livsmeningen¹ må forankres i noe utenfor det menneskelige livet selv, og derfor må ha et heterotelisk meningsaspekt. I annen delseksjon (b. «Mening *med* livet vs. mening *i* livet») trekker jeg inn Næss' kritikk av meningsbegrepet Zapffe opererer med, og forklarer hvordan Zapffe stilles til veggs av motargumentet om at meningen *med* livet umulig kan være en heterotelisk mening. I tredje og siste delseksjon (c. «Problemet med livsmeningen») tar jeg Zapffe i forsvaret, og legger frem et mulig tilsvaret til Næss som forklarer menneskets behov for en overordnet livsmening som strekker seg utover de enkelte aktivitetene vi engasjerer oss i.

a. Autotelisk og heterotelisk meningsaspekt

At det menneskelige livet i bunn og grunn er uten tilgjengelig livsmening, er en slutning som baserer seg på et biologisk utgangspunkt for Zapffe. La oss gå grunnantagelsene i sømmene.

I begynnelsen av *Om det tragiske* gjør Zapffe det klart at han baserer seg på hva han kaller en biologisk metode (også kjent som biosofisk metode).² Metoden bygger på grunnantagelsen om at livet er en spenning mellom oppgave og miljø. Sagt annerledes, forstås liv

1. Merk at jeg med «livsmeningen» mener meningen *med* livet.

2. Forskjellen mellom «biologisk» og «biosofisk» metode ser ut til å være av liten betydning for Zapffes videre prosjekt i avhandlingen, da han vedgår at den første beskrivelsen gjør jobben like godt som den siste og at «biosofisk» kommer med en viss biklang av mystikk (2015, § 1, s. 18). I likhet med Zapffe selv holder jeg meg derfor til «biologisk» i dette essayet. Merkelappen «biosofisk» blir etter hvert å finne i flere av hans senere verker, jf. Hessen (1999, s. 88–97).

overhodet som en organismes kamp for å realisere sine interesser i sitt eget miljø (2015, § 1, s. 18).³ Å «delta i haandgemænget paa Darwins grav» er uinteressant for Zapffe, og han vil derfor ikke befatte seg med detaljerte spørsmål om artenes tilblivelse (2015, § 3, s. 23). Selv om forankringen i biologen Jakob von Uexkülls teorier nok ikke ville blitt anbefalt av den biologiske vitenskapen i dag,⁴ kan vi nøye oss med å fatte Zapffes arkimediske punkt i biologien som følger: Livet er en interessekamp, en spenning mellom oppgave og miljø (2015, § 1, s. 18).

Neste spørsmål blir da: Hvilke interesser har arten mennesket? Skal vi tro Zapffe, har den fire såkalte interessefronter: (1) en biologisk, (2) en sosial, (3) en autotelisk og (4) en metafysisk interessefront.⁵ Den autoteliske interessefronten gjelder aktiviteter vi opplever som meningsfulle for deres egen skyld så lenge de pågår. (Ordet kommer fra det gammelgreske *autos* og *telos*, som sammensatt får betydningen «mål i seg selv»). Zapffes egne eksempler er bl.a. nytelse av kaffe og tobakk (som ikke har noen biologisk nytte), lek, dagdrømming og sport (så fremt aktiviteten ikke er motivert av biologiske eller sosiale interesser) – og vi kan også føye til lytting til musikk, rusmidler og spektakulære naturopplevelser. Menneskets eksistensielle problemer oppstår som følge av våre metafysiske interesser. Denne interessefronten beskrives som en medfødt trang og nysgjerrighet til å stille spørsmål om «de siste ting», og melder seg straks våre øvrige interesser er sikret. Zapffe skriver: «I metafysisk lys er innsikten noe mere end egenmaal, den er et middel til at gripe en oppgave og vælge en holdning. Den skal si os *hvilke kaar* vi er underlagt i altet» (2015, § 55, s. 189). Den metafysiske søken etter svar kan med andre ord ikke forstås som noen autotelisk interesse, for innsikten denne undringen vil lede til er avhengig av noe utenfor seg selv. Den kjennetegnes derfor av et *heterotelisk* aspekt, det vil si at aktivitetens hensikt er betinget av noe eksternt (og er en sammensetning av det gammelgreske *heteros* og *telos*, «mål i noe annet»). Dette innebærer for Zapffe at den metafysiske interessen først kan oppleves som meningsfull når den fører til svar på spørsmålene vi stiller. De metafysiske spørsmålene er alene ikke nok for å tilføre mennesket mening.

Her finner vi roten til den eksistensielle smerten som rammer menneskeslekten: Zapffe hevder nemlig at mennesket sitter med en naturlig forventning om at det eksisterer en hensikt bak artens eksistens, en forventning så sterk at den fungerer som et *rettferdighetskrav*. Kravet om svar på de metafysiske spørsmålene stilles dessuten skarpere enn øvrige krav, fordi de danner selve grunnlaget for vår åndelige tilværelse (2015, § 55, s. 187). Mennesket har et naturgitt behov for at det finnes en moralsk verdensorden, det vil si en verden hvor «alting har orden, plan og mening» og det ender rettferdig for de som yter sitt beste (2015, § 14, s. 69). Problemet er bare at dette rettferdighetskravet aldri kan innfris: Svarene vi søker ligger utenfor grensene av hva vi som mennesker kan erkjenne, og dette er en innsikt

3. Sidetallene i det nyeste opptrykket av *Om det tragiske* (2015) samsvarer ikke med sidetallene i tidligere opptrykk. I tillegg til sidetall oppgir jeg derfor gjennomgående paragraf i referansene til verket.
4. Ved å bruke Uexküll som utgangspunkt har Zapffe noe til felles med flere kanoniserte filosofer i den kontinentale tradisjonen: Også Ernst Cassirer, Martin Heidegger og Giorgio Agamben har latt seg influere av Uexkülls biologi i deres filosofiske verker.
5. I det følgende er den biologiske og den sosiale interessefronten av liten relevans. For ryddighetens skyld forklarer jeg dem likevel her: Den biologiske interessefronten angår individets og artens biologiske opprettholdelse (2015, § 11, s. 54–55). Den sosiale interessefronten gjelder vårt forhold til andre mennesker og spesielt goder som tillit, respekt og kjærlighet (2015, § 12, s. 55).

som leder til skuffelse og forstyrrelse. Man kan naturligvis forsøke å komme over tapet av livsmeningen og se bort fra den tyngende erkjennelsen ved å ty til aktiviteter som distraksjon eller fornektelse; men så lenge man ikke er villig til å gi slipp på den intellektuelle redeligheten som kjennetegner ethvert menneske og holder fast ved sin overlegne natur, er man dømt til å leve i skyggen av dette nederlaget. Dette utvikler seg til en katastrofe for subjektet, og konsekvensen blir hva Zapffe omtaler som «det metafysisk-melankolske klarsyn»: Et ytterst skjerpet blikk på sin omverden, fritt for følelsene man tidligere ville ha. I stedet føler mennesket «verdensangst», «verdensesomhet» og «verdensenød», og opplever å stå helt på kanten av livet (2015, § 28, s. 111). Det tragiske finner her sin grobunn: Evnen som bringer mennesket dets storhet, nemlig åndsevne, fører også til dets undergang. Livslysten går tapt, og så lenge man fortsatt holder fast ved sine åndsevner vil bevisstheten føre til smerte, frustrasjon og melankoli for den enkelte.

b. Mening i livet vs. mening med livet

Zapffes pessimistiske syn på tilværelsen og smerten den bringer, passer dårlig med hva som tilsynelatende er tilfelle for de fleste av oss. Majoriteten mister nettopp ikke livsmotet fordi det skorter på metafysisk mening. Zapffe selv hevder dette skyldes hva han i «Den sidste Messias» kaller fortrenningsmekanismer, og det som går under navnet surrogatløsninger i *Om det tragiske*.⁶ Uten å gå i detalj om disse måtene å håndtere livet på her, kan det sies kort at de fungerer som en flukt fra det tragiske: Fremfor å ta innover seg tilværelsens meningsløshet, søker mennesker flest løsninger som leder oppmerksomheten bort fra den ubehagelige sannheten. Det er kun fremragende individer som holder fast ved det tragiske, fordi de i aller høyeste grad oppfyller menneskeartens natur med sin intellektuelle redelighet.

En annen forklaring av gapet mellom Zapffes tragiske individer og virkelighetens mennesker, er å finne i Arne Næss' kritikk.⁷ Ifølge Næss stemmer det ikke at livet er meningsløst. Problemet bunner i at Zapffe kun snakker om mening *med* livet, og aldri om mening *i* livet. Dette utgjør en vesentlig forskjell, påpeker Næss: Meningen med livet angår hva som er hensikten med livet på et overordnet plan, mens mening i livet dreier seg om å fylle livet med mening på et individuelt plan. Hans argument er at det er fullt mulig å oppnå mening i livet, selv om det skulle vise seg at hensikten med menneskelivet generelt ikke finnes eller er utilgjengelig for oss: At det i det hele tatt finnes noe, og at dette ikke er ubetinget, vedvarende smerte, er tilstrekkelig for et liv i mening, innvender han (Zapffe, Tønnesen & Næss, 1983, s. 18). For å bruke Zapffes egne begreper, kan vi si at aktiviteter med et autotelisk meningsaspekt danner grunnlag for å erfare livet som meningsfylt.

-
6. Isolasjon beskriver han som en bortvisning av forstyrrende og destruerende tanker og følelser fra bevisstheten (1997, s. 46). Forankring foregår normalt ubevisst, men kan også komme til uttrykk ved at man «sætter sig et maal» (1997, s. 46). I begge tilfeller innebærer den at man blir oppslukt i bestemte aktiviteter. Distraksjon vil si å stadig fengsle oppmerksomheten med nye inntrykk utenfra (1997, s. 47). Sublimasjon er et uttrykk for forvandling heller enn fortrenning, da den går ut på å omsette livssmerten til en opplevelsesverdi gjennom kunstneriske grep (1997, s. 49). Det er her verd å merke seg at Zapffes eget forfatterskap kan sees på som et forsøk på nettopp sublimasjon. I *Om det tragiske* ser derimot disse til å være erstattet av hva Zapffe omtaler som surrogatløsninger, jf. sjette kapittel av verket (2015, §§ 44–60, s. 154–231).
7. Kritikken ble først fremlagt av Næss, og har senere blitt forsterket av Inga Bostad og Roe Fremstedal. Jf. Næss (1999), Bostad (1999) og Fremstedal (2013).

Næss avslører også et annet problem i Zapffes argumentasjon, og dette dukker opp i forbindelse med begrepsparet heterotelisk og autotelisk. Som vi har sett, mener Zapffe at hensikten med livet må være forankret i noe utenfor oss selv. Det betyr at livsmeningen har et heterotelisk, og ikke et autotelisk, meningsaspekt. Men dette blir paradoksalt, forklarer Inga Bostad med utgangspunkt i Næss' tenkning: Dersom svaret på livsmeningen må forankres i et heterotelisk ledd, trenger vi stadig vekk et nytt ledd i forklaringen på hva som er meningen med livet (Bostad, 1999, s. 107). Samtidig er det ikke slik Zapffe ser ut til å snakke om meningen med livet: Han ser snarere ut til å forvente at det skal være ett dekkende svar, og ingen evig kjede, som skal innfri menneskets rettferdighetskrav og gi livet sin etterlengtede fylde. Dermed blir den metafysiske søken som Zapffe beskriver feilslått: Man kan ikke finne svar i noe som stadig trenger en videre begrunnelse. Det blir simpelthen absurd.

c. Problemet med livsmeningen

Hvordan kan vi løse problemene som har blitt påvist i *Om det tragiske*? La oss begynne med den første kritikken, at mening med livet ikke utelukker mening i livet.

Mitt første motargument mot Næss er som følger: Å respondere på spørsmålet om meningen med livet ved å påpeke at det også finnes mening i livet, fører ikke nødvendigvis til et tilfredsstillende svar på det tunge spørsmålet om den altomfattende livsmeningen. Zapffe erkjenner allerede at det eksisterer et autotelisk meningsaspekt som kan tilføre livet en viss verdi. Spørsmålet om livets mening – hva som er den overordnede hensikten med det menneskelige livet – kan også tolkes som om denne autoteliske meningen er *nok*, og Zapffes svar er «nei». Næss' kritikk av forestillingen om meningen med livet som en heterotelisk form for mening (som må være forankret i et videre ledd, og derfor til slutt må være autotelisk) er berettiget. Men Næss' «ja» til livet kan samtidig imøtegås med en lignende kritikk. Selv om det eksisterer mening i livet, kan vi spørre om denne formen for mening er nok til å oppleve tilværelsen som *meningsfylt*. Aktiviteter av autotelisk karakter risikerer å bli for fragmenterte til å kunne skape en opplevelse av en meningsfull helhet. Utfoldelse som har sitt mål i seg selv kan riktignok lede tanken bort fra det plagsomme spørsmålet om den overordnede meningen med livet og la oss gå opp i en aktivitet så lenge den varer, men fortsetter nettopp ikke når utfoldelsen er over. Bjarne Markussen, professor i nordisk litteraturvitenskap, sier det treffende: «Å glemme spørsmålet om livsmening er vel og bra, men vi kan ikke alltid være på tur» (Markussen, 1999, s. 120). Poenget er: Selv om livet ikke er fullstendig *meningsløst*, kan det heller aldri bli *meningsfylt*.⁸

Problemet med å bestemme meningen med livet som en heterotelisk meningsform gjenstår. Hvordan kan denne vanskeligheten løses for Zapffes teori? Faller alt simpelthen sammen? En mulig løsning, foreslår jeg, er å finne i Zapffes idé om at det tragiske inntreer når realiseringen av storhet fører til undergang. Zapffe selv mener dette utelukkende fører til tap og tilintetgjørelse for det tragiske subjektet. Ved å vri fokuset over på storheten som med nødvendighet må realiseres før tapet er et faktum, ser det likevel ut til å være en åpning for livsmening. Det tragiske, vil jeg argumentere for, forutsetter at man *også* oppnår en seier gjennom sin storhet – nemlig ved å realisere den. Innsikten om at vi ikke kan finne svar er like fullt en *innsikt*: Man trekker en slutning og kommer frem til en konklusjon, og resultatet er en erkjennelse som kas-

8. Dette er en kritikk jeg også har fremført i «Tilværelsens tragikk» (Vinje, 2016, s. 83).

ter en skygge over hele det menneskelige liv. At det finnes en nødvendig tragikk for fremragende mennesker, vil jeg hevde er den ytterste meningen det menneskelige livet kan by på, både på arts- og individnivå. Slik avslører det tragiske seg på et paradoksalt vis også som meningsfylt, fordi det leder frem til en innsikt på nettopp samme måte som det Zapffe ser ut til å forvente av en heterotelisk mening. Argumentasjonen som ligger til grunn for dette synet, krever flere skritt, og jeg vil i det følgende gå gjennom den trinnvis. Denne kan i sin helhet sees på som et tilsvarende til Næss' problematisering av livsmeningen som heterotelisk mening.

II. TRAGEDIE SOM SEIER GJENNOM NEDERLAG

At problemet med livsmeningen består selv etter Næss' kritikk, har jeg forsøkt å forsvare. Men finnes det da en løsning? I denne delen argumenterer jeg for at svaret er «ja». Dette skiller seg fra Zapffes egen teori, som nettopp hevder at svaret er «nei». Men ved å bruke hans egen filosofi for å gjeninnføre det tragiske som helt sentralt i den menneskelige tilværelsen, søker jeg samtidig å bygge videre på Zapffes prosjekt og unngå den indre motsetningen som har blitt påvist i doktoravhandlingen. Livsmeningen, skal jeg her argumentere for, ligger nettopp i oppfyllelsen av det tragiske.⁹ Det er nettopp kun gjennom å perfektionere sin menneskelige natur at individet vil være i stand til å avdekke de såkalte fortrenningsmekanismene og surrogatløsningene, og stå ansikt til ansikt med skuffelsen menneskets metafysiske spørretrang bringer. Det tragiske fallet blir først mulig gjennom å utvise storhet og forutsetter allerede at man har prestert på sitt beste som menneske. Denne dobbeltheten mellom seier og nederlag blir avgjørende for å kunne forsvare det tragiskes natur som sentralt i den menneskelige tilværelsen.

For å komme frem til konklusjonen, vil jeg i første del (a. «Nødvendigheten av nederlag») utdype hva som karakteriserer nederlaget i et tragisk forløp, slik Zapffe skisserer det i *Om det tragiske*. Her forklarer jeg hvordan Zapffe legger all tyngde på nederlaget, og hvorfor han mener det tragiske ikke kan bringe noen seier fordi det defineres som et tap av den prinsipielle kampmulighet. I annen del (b. «Tragikkens seier») argumenter jeg for at vektleggingen på det rene nederlaget hos Zapffe er et feiltrinn i definisjonen av det tragiske. For Zapffe er klar på at individet selv må yte en innsats for å nå katastrofen. Den prinsipielle kampmulighet går ikke tapt utelukkende fordi man er et menneske; det tragiske krever også at mennesket utøver sine evner i høyeste grad og reneste form uten å henfalle til surrogatløsninger eller fortrenningsmekanismer. I tredje del (c. «Livsmeningen revurdert») knytter jeg definisjonen eksplisitt an til menneskets tilværelse, og går nærmere

9. Ideen jeg her legger frem vil nok minne mange lesere om G.W.F. Hegels forståelse av det tragiske i *Phänomenologie des Geistes* og *Vorlesungen über die Ästhetik*, hvor det tragiske forstås som en kollisjon mellom krefter som springer ut av menneskelig og guddommelig lov, og hvor den tragiske helten med nødvendighet går til grunne. Zapffe refererer selv til Hegel ved flere anledninger i *Om det tragiske*. Referansene er å finne i verkets litteraturvitenskapelige gjennomgang av tragediebegrepets historie og i diskusjonen av rett (2015, § 109, s. 498–501), og trekkes ikke inn i den sentrale argumentasjonen for det tragiske. Selv konkluderer Zapffe med at Hegels begrep om det tragiske ikke er annet enn en «æstetisk kategori», og ikke kan inkludere etiske aspekter. For min egen del har jeg heller ikke basert meg nevneverdig på Hegel, men er en stor takk skyldig til Sabina Spielreins «Die Destruktion als Ursache des Werdens» (1912). Spielrein argumenterer for at ønsket om å dø er en del av seksual-driften (en idé som ble en viktig inspirasjon for Sigmund Freuds idé om dødsdriften), og at tilbivelser er umulig uten destruksjon. Til tross for at Spielreins tese ikke handler om tragedie, setter hun fingeren på en dobbelthet jeg mener vil være fruktbar også innen tragedieteori.

inn på tragediens tilsynelatende paradoksale natur: På den ene siden smerter og forstyrrer det tragiske det enkelte individ, og på den annen side ser det ut til å gi en viss mening.

a. Nødvendigheten av nederlag

At det tragiske er forbundet med nederlag, er knapt noen skarp observasjon av verken Zapffe eller filosofihistorien. Men Zapffes bestemmelse av det tragiske som et nødvendig nederlag for den som utviser storhet, kaller på en nærmere analyse. Som vi vil se, hevder Zapffe at storheten blir den direkte foranledningen til det tragiske fallet og at det tragiske for mennesket oppleves som et eksistensielt tap uten hensikt.

Zapffe definerer det objektivt tragiske som «ødelæggelse av den prinsipielle kampmulighet» (2015, § 75, s. 310). Formuleringen er i seg selv nokså knapp. Leser vi *Om det tragiske* som helhet, finner vi tre betingelser som må være på plass før det objektivt tragiske kan oppstå: (1) subjektet må ha en kulturell relevant storhet; (2) rammes av en katastrofe; og (3) det må foreligge en kausal forbindelse mellom storheten og katastrofen. At det tragiske individet, la oss kalle det «den tragiske helten», må være et menneske av en viss kvalitet, er en gjenganger i filosofihistoriens teorier om tragedie.¹⁰ Det samme kan sies om den andre betingelsen, katastrofen. Den tredje betingelsen avslører derimot det helt originale ved Zapffes bestemmelse av det objektivt tragiske: Der det er særlig grunn til å vente suksess, men det nettopp er denne grunnen som fører til tilintetgjørelse, der finner vi det tragiske (2015, § 75, s. 308). Dette særtrekket går under navnet «den tragiske kvalifikasjon». En mindre effektiv innsats ville riktignok gi en mindre fryktelig skjebne for helten, samtidig har man ingen annen vei å gå dersom man vil prestere sitt ypperste (2015, § 75, s. 309). Virkeliggjørelsen av ens storhet blir samtidig ens tilintetgjørelse.

Ved å bestemme det tragiske ved hjelp av disse tre premissene, hevder Zapffe at han har avgrenset det tragiske på en måte som gjør at det ikke forveksles med andre begreper, og som dessuten går overens med skildringene av det tragiske i estetisk og litteraturvitenskapelig tradisjon. Det særegne tapet av kampmuligheten utgjør kjernen i Zapffes forståelse av tragedie, og forstås som en bestemt type nederlag.¹¹ Som allerede påpekt, er dette en alvorlig katastrofe som har sin årsak i individets storhet. La oss nå gå nærmere inn på hvorfor Zapffe mener dette kun er et tap, og ikke noen form for seier.

Til tross for at Zapffe søker å bestemme «det objektivt tragiske uten at bekymre os om dets virkning paa sindet» (2015, § 1, s. 18), kommer han frem til at tapet av tro og håp er sentralt i definisjonen. I åttende kapittel heter det: «Om det tragiske menneske oprindeligt har tro, saa blir den tilintetgjort; dette er kjernen i den tragiske katastrofe» (2015, § 92, s. 371). Og videre:

10. Allerede Aristoteles understreker viktigheten av at helten ikke er et dårlig menneske: I kapittel 13 av *Om diktekunsten* poengterer han at den tragiske helten umulig kan være en skurk eller kjeltring, men må enten være bedre enn oss eller like god som oss (*Poet.* 1452b28–1453a7).

11. Jeg vil gjøre oppmerksom på at Zapffe i all hovedsak holder seg til begrepet «katastrofe» i definisjonen og diskusjonen av det tragiske (jf. 2015, §§ 61–62, s. 232–235). For Zapffe er en katastrofe en «kvalificeret ulykke» og bruker ordet om «uoprettelige ulykker av tilstrækkelig betydning» i doktoravhandlingen (2015, § 61, s. 233). Selv har jeg valgt å bruke «nederlag» i min egen diskusjon av det tragiske for å understreke at ulykken inntreffer som følge av en interessekamp: Individet yter en innsats før det blir slått i bakken av meningsløsheten, og kan ikke rammes av eksistensiell ulykke uten at det selv har oppnådd en innsikt av metafysisk betydning. For en moderne leser leder «katastrofe» tanken lett til en vilkårlig ulykke som rammer et individ uten at foreligger en nødvendig forbindelse mellom evne og nederlag, noe som i denne sammenhengen ville være uheldig.

... i det tragiske forløp ligger fordærvelsen i haabets vei. Ved forløpets begyndelse maa der altsaa være haab tilstede, og ved forløpets slutt maa haabet være dræpt, – det tragiske har sin plads *paa veien* mellem haab og ikke-haab. (2015, § 93, s. 376)

I tragiske forløp er det nemlig innsatsinteressen som rammes av katastrofen. Det er derfor ikke mulig å bevare verken livstro eller håp etter å ha erfart tilbakeslaget. Drivkraften – håpet om svar på livets store spørsmål – går tapt i det tragiske fallet, hevder Zapffe. Vissheten om at menneskets intellekt er større enn hva det er mulig å anvende på våre omgivelser, bringer ingen stolthet, men en ren og skjær følelse av nederlag.

b. Tragikkens seier

Så langt er det blitt gjort klart av Zapffe at det tragiske medfører et smertelig tap på grunn av subjektets storhet. I denne seksjonen vil jeg argumentere for at denne forståelsen av tragedie er ufullstendig: Det tragiske hendelsesforløpet Zapffe legger opp til, enten det dreier seg om den menneskelige tilværelsen eller ren diktning, innebærer også at den tragiske helten samtidig oppnår en seier. Denne doble karakteristikken av det tragiske som nederlag og seier tar på den ene siden opp i seg konsekvensen av å definere storheten som tragediens årsak, og åpner på den annen side opp for en ny forståelse av det tragiske som unnslipper Næss' kritikk. I det følgende gir jeg først et argument for at det tragiske forløpet innebærer en seier, deretter argumenterer jeg for at innsikten forløpet leder til (nemlig at nederlag er eneste mulighet) ikke er et meningsløst utfall.

At tragikk også impliserer seier, er en påstand som i utgangspunktet virker fullstendig selvmotsigende. Tragedie forstås i den litterære tradisjonen nettopp som et handlingsforløp som preges av nederlag, bitter skuffelse, tilintetgjørelse og ulykke. Hvordan skal dette samtidig kunne kalles en seier? Mitt første argument springer ut av Zapffes egen definisjon av det tragiske: Det tragiske gjør sin inntreden når et individ med en kulturell relevant storhet går til grunne som en direkte følge av at storheten realiseres. Denne forståelsen av tragedie hviler på en betingelse av at storheten faktisk må virkeliggjøres: Dersom et menneske aldri tar sine intellektuelle evner og sin metafysiske interesse på alvor, men i stedet gir seg i kast med forankring, distraksjon, isolasjon eller andre surrogatløsninger, vil det tragiske aldri kunne blomstre på prinsipielt grunnlag. Den tragiske helten må utvise fremragenhet for å kunne fortjene tittelen: Hun må hevde seg, perfeksjonere sin menneskelige natur og virke på sitt beste. Dette skjer ved å bruke våre åndsevner. Slik den irske kjemphejorten ble tvunget i kne av sin prangende hodepryd, tynges den tragiske helten av sin egen bevissthet.¹² Zapffe hevder på sin side at forløpet ikke innebærer noen seier, fordi mennesket ikke er i stand til å finne et adekvat objekt å anvende sine intellektuelle evner på. Det er her jeg mener han tar feil: Selv om det ikke finnes et slikt objekt for menneskeheten, må arten likevel bevise sin briljans gjennom bruk av intellektet. Selv om et nederlag unektelig er involvert i det tragiske forløpet, kan man ikke avvise denne fremgangen. Som Zapffe selv sier det: Den hardeste prøven må til for å fremkalle et individs høyeste evne (2015, § 92, s. 373).

12. Fabelen om den irske kjemphejorten bruker Zapffe bl.a. i «Den sidste Messias» for å forklare hvordan bevisstheten tynger mennesket. Han spiller på at hjortedyret tidligere ble antatt å ha dødd ut fordi geviret – som opprinnelig gjorde hjorten overlegen alle andre arter – ble for tungt å bære. Tilsvarende er det med menneskets fornuft: overutrustningen gjør arten livsudyktig (1997, s. 44–45).

Neste trinn er å undersøke hvilken status den tragiske innsikten bør tillegges. Fra Zapffes side eksisterer det allerede en oppfatning om at det tragiske blir en erfaring som farger måten man oppfatter livet på: «En tragisk skjæbne synes nødvendig at maatte øve en viss indflydelse paa baade den rammedes og tilskuerens opfatning av 'livet'. Det tragiske er nemlig egnet til at oppleves som et *bevis*», bemerker han (2015, § 93, s. 377). Denne påstanden blir en slående kontrast til hans avvisning om at det tragiske fører subjektet ut i en total meningsløshet når det forstår at man ikke kan avdekke menneskets metafysiske kår – samtidig som subjektet erfarer at nederlag er eneste alternativ dersom man holder fast på sin storhet. Poenget mitt er at denne prosessen også leder frem til en meningsfull konklusjon, uansett hvor skuffende og smertelig den er. Zapffe virker tidvis å være inne på et lignende spor, selv om han i siste instans avviser at det tragiske er meningsfullt. I åttende kapittel heter det sågar at «[d]en tragiske innsikt har modnet en beslutning, hvorigjennem det meningsløse faar et skjær av virkelig mening» (2015, § 91, s. 369). At det i det hele tatt følger en konklusjon fra subjektets metafysiske undersøkelser, peker på et meningsfullt resonnement. Dersom den metafysiske interessen virkelig skulle ha endt opp som en meningsløs syssel, måtte det spørrende subjektet fortsette i det evige, uten å være i stand til å ta inn over seg at menneskets erkjennelsesmuligheter er begrenset. Å avskrive den tragiske innsikten som meningsløs går kun dersom man med «mening» sikter til at noe er «godt» eller «rettferdig». Men mening kan også smerte, og det blir åpenbart i konstruksjonen av det tragiske. I dette ligger det en viktig nyanseforskjell: I likhet med Zapffe kan vi se for oss at erfaringen av det tragiske bryter seg inn i subjektets biologiske, sosiale eller autoteliske interessefronter (2015, § 94, s. 380), og at den derfor *er* virkningsfull. Betydningen av den tragiske innsikten er ikke noe som opphører å være relevant straks vi retter blikket mot andre aspekter av livet; den forblir alltid med oss, så lenge vi ikke tar i bruk de ulike fluktmekanismene (surrogatsløsninger, fortrenningsmekanismer) som en slags eksistensiell unnvikelsesmanøver og opprettholder vår intellektuelle redelighet.

Selv ville nok Zapffe innvende at denne karakteristikken, som jeg her har tillagt det tragiske, er en ren forveksling: Det er ikke en beskrivelse av det tragiske, men det heroiske. Som han gjør klart i åttende kapittel av *Om det tragiske*, forekommer det i diktning og teori ofte en sammenblanding mellom de to (2015, § 92, s. 370). Hva er så det heroiske, ifølge Zapffe? Det heroiske subjektet, viser han til, forstås normalt som et individ som forblir trofast mot en kulturelt høyverdige idé, også når dette troskapet fører til fare eller alvorlige ulykker (2015, § 92, s. 370). «Helten ofrer ikke forgjæves», hevder Zapffe: «i undergangens time er han livssvaret nærmere end før» (2015, § 92, s. 370). Et tragisk individ gjør derimot sitt offer forgjeves: I undergangens time står han målet fjernere enn noen gang. «Om det tragiske menneske oprindelig har tro, saa blir den tilintetgjort; dette er kjernen i den tragiske katastrofe», skriver han (2015, § 92, s. 371).

Men dette er ingen forveksling med det heroiske; det er allerede implisitt i Zapffes definisjon av tragedie som synkron realisering av storhet og nederlag. Storhet er seier, nettopp fordi den ikke er gitt mennesket fra fødselen av og er noe man må *oppnå*. Mennesket må aktivt ta et valg for å fokusere på sine høyeste åndsevner; det holder bare ikke å bli født inn i verden. Bestemmelsen av det tragiske som en seier, gjør heller ikke at det tragiske ender opp som identisk med det heroiske. Vi kan tenke oss flere tilfeller hvor storhet og ulykkelig utgang er involvert, uten at dette har noe å gjøre med denne forståelsen av tragedie: En sol-

dat får valget mellom å bli torturert eller å forråde sine kamerater, og erklærer seg rede for pinsel. Et søsken gir opp sin mulighet til å utdanne seg, for å heller ta seg av sine vergeløse småsøsken. Dette er alle tilfeller hvor storheten nettopp ikke er identisk med storhet som kjennetegner menneskets natur, i alle fall slik Zapffe har stilt det opp. De viser former for storhet som gjør seg gjeldende på bestemte felt av livet. Sagt på en annen måte: Man seirer som soldat eller familiemedlem, men man seirer ikke *som* menneske.

For å oppsummere: Mennesket har i det tragiske forløpet lidd et nederlag ved å komme frem til erkjennelsen av at det ikke kan avdekke de mest grunnleggende kår for vår tilværelse og funnet frem til sin naturlige rolle i verden. Men det har samtidig seiret: Det har tatt i bruk sine høyeste evner, og overvunnet den naturlige tilbøyeligheten til fortrenningsmekanismer eller surrogatløsninger. Gitt at mennesket fortsatt holder fast ved den intellektuelle redeligheten og ikke henfaller til en slik flukt også i resten av sitt liv, kan det holde det fast på sin storhet og akseptere nederlaget som meningsfullt. Å se det tragiske som et rent fall blir dermed feilaktig – Zapffes bestemmelse av det tragiske forutsetter allerede at subjektet seirer på sørgelig vis.

c. Livsmeningen revurdert

Sett opp mot det menneskelige livet, sitter vi nå igjen med en forståelse av det med livsmeningen som virker selvmotsigende. Tragediens tiltrekningskraft virker som et ubestridelig paradoks, men det er også et vesenstrekk ved alt som har blitt forstått som tragisk siden Aristoteles' tid: Hvordan kan vi glede oss over en fremstilling av grusomhet? Hvordan kan vi finne mening i noe som er så åpenbart meningsløst? Heller enn å avvise tvetydigheten som ubestridelig hefter ved det tragiske, må vi ta dens doble bunn innover oss. For vårt vedkommende betyr det å anerkjenne at det tragiske kan gi en form for mening til et menneskeliv, selv om det knapt bringer noen glede eller hva vi i moderne forstand vil kalle «lykke».

Hvordan skal vi revurdere livsmeningen i lys av det tragiske? Livsmeningen kan ikke lenger forstås som heterotelisk, slik Zapffe mener, fordi den smertelige erkjennelsen av at menneskets metafysiske kår er utilgjengelige i seg selv er nok for å fatte en konklusjon og ikke avhenger av videre ledd. Samtidig er dette en erkjennelse som gir mening utover tiden man bruker på å reflektere over livsmeningen: Det farger vårt syn på livet i enhver situasjon, og strekker seg over vår tilværelse som et overbygg. En tragisk livsmening er derfor heller ikke autotelisk. Livsmeningen (eller snarere fraværet av den) er både nødvendig og tilstrekkelig for å forstå menneskets eksistensielle kår i denne verden, og er i seg selv nok for å bringe mennesket til et svar. Det kreves ingen videre ledd for å gi konklusjonen mening, men vi kan heller ikke legge svaret fra oss så snart vi går i gang med andre aktiviteter. Slik fører det tragiske likevel til en erkjennelse.

III. REPRODUKSJON I LYS AV DET TRAGISKE

Til nå har jeg argumentert for at det finnes en form for overordnet livsmening, om enn noe paradoksal, og at denne kun kan finnes i det tragiske forløpet. Spørsmålet blir nå: Hvordan påvirker dette Zapffes konklusjon om forplantningsopphør? Fører den tragiske livsmeningen til en omfavning av livet – eller til det motsatte? I første delseksjon (a. «Antinatalismens bortfall?») diskuterer jeg hvorvidt forplantningsopphøret som Zapffe ga sin fulle

støtte står for fall. Nettopp fordi en tragisk form for livsmening har blitt anerkjent i det fortgående, blir det vanskelig å avvise nytt liv som fullstendig meningsløst. Samtidig kommer vi ikke unna at den tragiske livsfylden nettopp springer ut fra nederlaget, og at det derfor må vurderes om dette i det hele tatt er forenelig med å sette nytt liv til verden. I annen delseksjon (b. «Forplantningens rolle») undersøker jeg hvordan reproduksjon kan tillegges en betydning med Zapffes filosofi som ramme, og konkluderer med at en livsmening som står åpent for ethvert menneske å finne gjør at man ikke kan bebreide tilfeller av forplantning. I siste instans har subjektet selv makt til å avslutte slektsrekken det inngår i, og med det ta del i det tragiske på den måten Zapffe skisserer.

a. Antinatalismens bortfall?

Fører bestemmelsen av det tragiske som en seier gjennom nederlag til en nødvendig endring av Zapffes antinatalisme? La oss begynne med Zapffes begrunnelse. I *Om det tragiske* heter det:

I denne forsagelse, dette nei til fortsættelsen, ligger menneskeformens ytterste kulturelle mulighet. Den utspringer av en dobbel kilde: Den ene er et uslukkelig krav paa kjærlighet og orden i den samlede livsbedrift, paa retfærdighet og mening i alle bevisste skjæbner. Den anden er en uforfærdet og ubøielig troskap mot erfaringen og de redskaper naturen har git os til at skille det holdbare fra det svigtende, det reale fra det digtede, det interessetjenelige fra det interessestridige. I det melankolske klarsyn naar mennesket grænsen for sin aandelige kraft og samtidig uttømmes dets evne at lide. Da er hans taalmodighet opbrukt, og han stiller sit ultimatum til livet: Gi mig *garantien* eller jeg bruker min vilje imot dig og sletter dig ut. Men livet handler bare med ny vildskap, og saa handler han. I denne handling tar han, tvungen og frivillig, konsekvensen av den stolte forbandelse som blev lagt paa slegtens førstefødte, den gang *ordenskravet* blev indbrændt i hans hjerte med uutslettelig skrift. (2015, § 91, s. 370.)

Å si nei til videre liv, hevder Zapffe, er kulturelt sett det ypperste et menneske kan oppnå. Forbannelsen som følger av det umulige kravet om at verden dypest sett skal ha orden, driver dette mennesket til å gjøre slutt på slektsrekken. Men nå som det er blitt foreslått at det tragiske på et vis likevel byr på en livsmening, må vi spørre: Opphever det Zapffes oppfordring til forplantingsopphør?

Slik Zapffe beskriver det tragiske nederlaget, ser forplantningsopphør ut til å være en del av det tragiske forløpet: Mennesket innser at det er *livsudyktig*, og fratras alle ønsker om å fortsette sitt eget liv og påføre et nytt liv det samme. Ved å komme frem til og overholde denne konklusjonen, griper mennesket den ytterste kulturelle muligheten det har. For vårt vedkommende blir spørsmålet: Hva endrer erkjennelsen av at vi øyner en livsmening i det tragiske?

Ved å åpne opp for en tragisk livsmening, må vi gi slipp på synet på mennesket som livsudyktig. Da det er den manglende overlevelsessevnen til den intellektuelt redelige som ligger til grunn for antinatalismen Zapffe fremmer, ser endringen ut til å rokke ved inkluderingen av forplantningsopphøret i det tragiske hendelsesforløpet. Ubetinget livsudyktighet er ikke lenger forenelig med en tilgjengelig livsmening, og det er derfor grunn til å se det slik at det tragiske ender ved *erfaringen* av nederlaget – og ikke ved selve døden, som blir livsudyktighetens utgang.

Det er altså vanskelig å se hvordan en anerkjennelse av at vi øyner en livsmening i det tragiske skal kunne tvinge frem en konklusjon om forplantningsopphøret som eneste løsning. Samtidig fører det ikke til noen omfavnelser av reproduksjon, ettersom et nytt liv alltid vil måtte forholde seg til det tragiske. Å sette barn til verden blir dermed like paradoksalt som livsmeningen selv: På den ene siden finnes det et større meningsaspekt av livet som erfares i det tragiske. På den andre siden må man spørre seg selv om dette er noe man med ren samvittighet vil påføre sine neste: Hvordan skal man kunne ønske sine barn en tragedie, uansett hvor vakkert og storslått det tragiske fallet er?

b. Forplantningens rolle

En mulig redning for bifall av menneskets reproduksjon, kan ligge i forplantningens rolle i menneskets helhetlige liv. Zapffe finner sin grunn for antinatalisme i menneskets metafysiske interessefront, men tragediens paradoks åpner for en bredere diskusjon. Hvordan kan vi forstå reproduksjonen i lys av de øvrige interessene?

Å sette barn til verden er ingen forutsetning for utfoldelsen av det tragiske, men bør heller antas å høre til livets biologiske og sosiale interessefronter. Fra naturens side har menneskeslekten et medfødt ønske om å få barn, og man kan dessuten se på forplantning og omsorg for sitt avkom som en essensiell del av menneskets sosiale liv. Det er en berikelse av vår tilværelse, til tross for at forplantningen ikke er knyttet direkte til den tragiske livsmeningen. Det kan også spekuleres i om forplantningen kan knyttes til våre autoteliske interesser: Å bidra til å forme et liv fra sin spede start til sin fulle form, kan sees på som en aktivitet som gir fylde og mening så lenge den pågår.

Men også dette perspektivet er problematisk, for det ser kun problemstillingen fra synspunktet til de som setter nytt liv til verden og som allerede lever; og ikke til subjektet som bringes inn i verden og som vil måtte ta et eget valg på hvordan man vil forholde seg til livets tragiske innsikt. Å felle en dom over forplantningens moralske status blir i bunn og grunn et spørsmål om livet har verdi nok til å ønske det for noen andre, og denne livsmeningen har jeg forsøkt å avsløre som paradoksal.

Det er videre essensielt å understreke at forplantningsopphøret Zapffe skisserer nettopp er en kulturell mulighet for mennesket, og intet universelt påbud. Mens han gjør seg opp en konklusjon på vegne av menneskeslekten som helhet, er ikke dette lenger hva jeg vil ta til orde for i lys av den tragiske livsfylde. Tragediens doble bunn i seier og nederlag gir livet en annen nyanse: Muligheten til å gripe nederlaget står alltid åpent, og mennesket står dermed fritt til selv å velge et liv som følger et tragisk forløp. I konstruksjonen av dette forløpet, er ikke forplantning en nødvendig bestanddel. Fordi det finnes en viss form for mening i tragedien, kan man ikke bebreides for å ha satt noen til live. Man kan riktignok kritiseres for ikke å ha tatt sine egne åndsevner på alvor og unngått en konfrontasjon med tilværelsens tragikk, dersom man er for unnvikende til å følge opp sine metafysiske interesser. Men dette er en livsholdning som i siste instans kun vil ramme en selv; et neste slektsledd har ingen gyldig grunn til å klandre sitt opphav, all den tid subjektet selv kan søke en livsfylde i det tragiske. Det står i den enkeltes makt til å gå for nederlaget, og leve den tragiske skjebnen fullt ut – enten dette innebærer selvmord og individuelt forplantningsopphør, eller kun en ren og sår erkjennelse av at livets premisser ikke er kjente for oss. Å stille seg til doms over andres forplantning, slik vi ser tegn til hos Zapffe, blir likevel ikke en rimelig

utgang av tragediens paradoks. Så lenge en livsmening er i rekkevidde, uansett hvor ironisk og tvetydig den er, blir det opp til den enkelte å forvalte den. Om man vil ta imot det eksistensielle nederlaget med åpne armer, eller simpelthen ignorere det, er en avgjørelse som til syvende og sist faller på det enkelte menneskets skuldre.

IV. KONKLUDERENDE BEMERKNINGER

I dette essayet har jeg argumentert for at Zapffes teori om det tragiske vil tjene på en dreining i perspektiv slik at det tragiske nederlaget ikke betraktes som et nederlag alene, men som en seier som kun kan vinnes gjennom nederlag. Dette tar på alvor storheten som den tragiske helten må utvise, og skisserer en redning av Zapffes prosjekt fra den presserende innvendingen Næss rettet mot hans meningsbegrep. Revideringen av det tragiske får også konsekvenser for synet på forplantning: Reproduksjon har fremdeles ingen forbindelse til oppnåelsen av det tragiske, men kan ikke avvises som klanderverdig på bakgrunn av det tragiske alene. Å stille seg ansikt til ansikt med det tragiske aspektet av livet, blir i dette perspektivet det avgjørende for å oppnå seier og nederlag i møte med metafysikken.

LITTERATUR

- Aristoteles. (1965). *Aristotelis De arte poetica liber*, Kassel, R. (red.), Oxford: Oxford University Press.
- Bostad, I. (1999). Zapffe – og forholdet mellom mening i livet og mening med livet. I I. Bostad & D.O. Hessen (Red.), *Et liv på mange vis: En antologi om Peter Wessel Zapffe* (s. 104–115). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Fremstedal, R. (2005). Eksistensfilosofi og pessimisme hos Peter Wessel Zapffe og Søren Kierkegaard. *Norsk Filosofisk Tidsskrift*, Vol. 40, Nr. 2, s. 158–175.
- Fremstedal, R. (2013). Meaning of Life: Peter Wessel Zapffe on the Human Condition. I B. Himmelmann (Red.), *On Meaning in Life* (s. 113–128). Boston/Berlin: Walter de Gruyter.
- Hegel, G.W.F. (1970). *Phänomenologie des Geistes*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Hegel, G.W.F. (1973). *Vorlesungen über die Ästhetik III*, i *Werke in zwanzig Bänden*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Hessen, D.O. (1999). Zapffe og den biologiske analyse. I I. Bostad & D.O. Hessen (Red.), *Et liv på mange vis: En antologi om Peter Wessel Zapffe* (s. 87–193). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Markussen, B. (1999). Tragikeren, humoristen og tindebestigeren – om språk og erfaring hos Zapffe. I I. Bostad & D.O. Hessen (Red.), *Et liv på mange vis: En antologi om Peter Wessel Zapffe* (s. 116–128.). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Næss, A. (1999). Tanker i Anledning P.W. Zapffes 70-årsdag. I I. Bostad & D.O. Hessen (Red.), *Et liv på mange vis: En antologi om Peter Wessel Zapffe* (s. 11–22.). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Spielrein, S. (1912). Die Destruktion als Ursache des Werdens. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*, s. 465–503.
- Vinje, H. (2016). Tilværelsens tragikk: Om Peter Wessel Zapffes *Om det tragiske*. *Arr – idéhistorisk tidsskrift*, s. 79–85.
- Zapffe, P.W., Tønnesen, H. & Næss, A. (1983). *Jeg velger sannheten – en dialog mellom Peter Wessel Zapffe og Herman Tønnesen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Zapffe, P.W. (1997). Den sidste Messias. I *Kulturelt nødverge* (s. 43-51): Oslo: Pax Forlag A/S.
- Zapffe, P.W. (2015). *Om det tragiske*. Oslo: Pax forlag A/S.